

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโคโรนา
วิด-19 ระหว่างปี พ.ศ. 2563-2567

Synthesizing Research on Buddhism and the Outbreak Situation of
COVID-19 Disease between 2020-2024

มานพ นักการเรือน¹, พระมหาวีระชาติ โปธา², บานชื่น นักการเรือน³
Manop Nakkanrian¹, Phramaha Weerachat Potha², Banchuen Nakkanrian³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

¹⁻³ Mahamakut Buddhist University, Sirindhornrajavidyalaya Campus, Thailand

Corresponding Author E-mail: mnakkarreijn@gmail.com

Received 40 October 2025; Revised 15 November 2025; Accepted 20 December 2025

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของ

ของโรคโควิด-19 ระหว่างปี พ.ศ. 2563-2567

มานพ นักการเขียน, พระมหาวีระชาติ โปธา,

บานชื่น นักการเขียน

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างข้อสรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกงานวิจัย คือ เป็นงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในฐานข้อมูล Thai Journal Online (Thaijo) และเผยแพร่ภายในระยะเวลา 5 ปี คือระหว่างปี พ.ศ. 2563-2567 ได้งานวิจัยที่นำมาวิเคราะห์ จำนวน 10 เรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์คำหลักโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ คือ 1) การพัฒนาตนทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา (3) 2) การทำนุบำรุงจิตเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คน (2) 3) พลังบวรเพื่อพัฒนาฐานวิถีชีวิตใหม่ (2) 4) การจัดการความเสี่ยง (1) และ 5) การสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ (1) ดังนั้น พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เป็นส่วนย่อยของการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุข และการจัดการคุณภาพชีวิต นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับปัจจัย 12 ประการ ได้แก่ 1) หลักภavana 4 (4) 2) หลักอริยสัจ 4 (3) 3) หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 (2) 4) หลักปธาน 4 (2) 5) หลักพรหมวิหาร 4 (2) 6) หลักปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ (1) 7) หลักไตรลักษณ์ (1) 8) หลักอิทธิบาท 4 (1) 9) หลักสติปัฏฐาน 4 (1) 10) หลักสังคหวัตถุ 4 (1) 11) หลักทิวรรุณมิกัตถะ 4 (1) และ 12) หลักสัปปริสรธรรม 7 (1)

คำสำคัญ: การวิเคราะห์คำหลัก; พระพุทธศาสนา; สถานการณ์การระบาดของโรค; การจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุข; การจัดการคุณภาพชีวิต

Buddhist Psychology in the Digital Age

Manop Nakkanrian, Phramaha Weerachat Potha,
Banchuen Nakkanrian

Abstract

This research article was qualitative research, emphasizing documents. The objective was to create conclusions from a synthesis of research on Buddhism and the COVID-19 outbreak situation. The criteria for selecting research was to be research published in the Thai Journal Online (Thaijo) database and published within a period of 5 years, namely between 2020-2024. There were 10 research papers that were analyzed. The research synthesis used keyword analysis techniques using a packaged program for qualitative research for helping with data analysis.

The results of the research were found that Buddhism and the COVID-19 outbreak situation consisted of 5 elements : 1. developing oneself physically, socially, mentally and intellectually (3), 2. making holy water to be a spiritual anchor for people (2), 3. bowon power to develop a new way of life (2), 4. risk management (1) and 5. building mental, social, and economic strength (1). Therefore, Buddhism and the COVID-19 outbreak situation was a subset of public health emergency management and quality of life management. In addition, there was a relationship with 12 factors, including 1. the 4 principles of meditation 4 (4), 2. the principles of the Noble Truths 4 (3), 3. the principles of the Dhamma with great support 2 (2), 4. the principles of Pathāna 4 (2), 5. the principles of Brahmavihāra 4 (2), 6. the principles that lead to Right View (1), 7. Three Characteristic Principles (1), 8. 4 Iddhipāda Principles (1), 9. 4 Satipatthāna Principles (1), 10. 4 Sanghavatthu Principles (1), 11. 4 Dhammikattha Principles (1), and 12. 7 Sappurisadhamma Principles (1).

Keywords: Domain analysis; Buddhism; Outbreak Situation; Public Health Emergency Management; Quality of Life Management

บทนำ

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) หรือ โรคโควิด-19 ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 โดยพบครั้งแรกในนครอู่ฮั่น เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ประกาศให้การระบาดนี้เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern – PHEIC) ในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2563 และได้ประกาศให้การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาเป็น “การระบาดใหญ่” หรือ pandemic ในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2563 มีจำนวนผู้ป่วย และผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก อย่างรวดเร็ว อัตราการเสียชีวิตจากโรคประมาณร้อยละ 3.5 กลุ่มผู้ป่วยที่มีอาการรุนแรงส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ และผู้ที่มีโรคประจำตัว เช่น โรคหัวใจ โรคเบาหวาน เป็นต้น (งานโรคติดต่อกลุ่มพัฒนาวิชาการโรคติดต่ออุบัติใหม่, 2564)

สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย ซึ่งเป็นโรคอุบัติใหม่ที่เกิดขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก ทั้งด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสุขภาพจิต โดยที่กระทรวงสาธารณสุขได้ออกประกาศในราชกิจจานุเบกษา โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2563 กำหนดให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือ COVID -19 เป็นโรคติดต่ออันตราย ลำดับที่ 14 ตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เพื่อประโยชน์ในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคติดต่ออันตราย โดเน้นยึดหลักการจัดการด้านสุขอนามัย สุขาภิบาล และอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี สถานการณ์โรคโควิด-19 ซึ่งมีการรายงานทั่วโลก โดยองค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) ข้อมูล ณ วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 พบผู้ป่วยยืนยันทั่วโลก จำนวน 765,222,932 คน เสียชีวิต จำนวน 6,921,614 คน สถานการณ์โรคโควิด-19 ในประเทศไทย ข้อมูล ณ วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 มีผู้ป่วยยืนยันสะสม จำนวน 4,734,000 คน เสียชีวิตสะสม จำนวน 33,967 คน ความครอบคลุมการได้รับวัคซีน จำนวน 144,951,341 โดส องค์การอนามัยโลกประกาศยุติภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขของโรคโควิด 19 จากภาวะฉุกเฉินสาธารณสุขโลก แต่สำหรับประเทศไทยจัดเป็นโรคประจำถิ่น พร้อมเฝ้าระวัง ซึ่งสอดคล้องกับที่ได้ประกาศปรับจากโรคติดต่ออันตรายเป็นโรคติดต่อที่ต้องเฝ้าระวังตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2565 ที่ผ่านมา (สถาบันป้องกันควบคุมโรคเขตเมือง กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2567)

พระพุทธศาสนาทั้งในส่วนศาสนบุคคลคือพระภิกษุ พร้อมทั้งองค์กรต่าง ๆ และหลักพุทธธรรมทั้งที่เป็นหลักการสำคัญ ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 หลักไตรลักษณ์ ฯลฯ เป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้งอกงามบรรลุประโยชน์สุข ได้แก่ หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 หลักปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ หลักภavana 4 ฯลฯ เป็นหลักที่ส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกัน ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 หลักสังคหวัตถุ 4 ฯลฯ ได้เข้ามาเยียวยา เพื่อบรรเทาความทุกข์ทางร่างกายและจิตใจของคนในสังคม เป็นการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุขได้ในระดับหนึ่ง แต่เป็นบทบาทหน้าที่ของรัฐโดยตรงในการปกป้องคุ้มครองการป้องกันความเสี่ยงและการสูญเสียชีวิตของคนในประเทศ ต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และพยายามทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบทางสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจให้น้อยที่สุดในสถานการณ์การระบาดโรคโควิด-19

ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา คือ พ.ศ. 2563-2567 มีงานวิจัยหลายเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งคณะผู้วิจัยเลือกฐานข้อมูล Thai Journal Online (Thaijo) เนื่องจากว่าเป็นฐานข้อมูลที่รวบรวมงานวิจัยที่มีคุณภาพและผ่านการตรวจสอบจากบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หากงานวิจัยเหล่านั้นได้ถูกสังเคราะห์อย่างดี จะสามารถนำผลจากการสังเคราะห์งานวิจัยนั้นมาใช้ในการพัฒนาแนวทางการรับมือกับการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุขได้อย่างถูกต้องทิศทาง และเป็นการศึกษาวิจัยที่มีประสิทธิภาพ คือ ใช้เวลาในการศึกษาวิจัยในระยะเวลาช่วงสั้น ๆ และมีต้นทุนที่ต่ำมากในการดำเนินการวิจัย ในการสังเคราะห์งานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์คำหลัก (Domain analysis) เป็นการจับกลุ่มคำให้อยู่ร่วมกันโดยอาศัยข้อค้นพบจากงานวิจัยที่ได้คัดสรรมา ซึ่งวิธีนี้เปรียบเหมือนกับการวิเคราะห์องค์ประกอบในงานวิจัยเชิงปริมาณ (Factor analysis) เป็นการจับตัวแปรย่อยให้อยู่ภายใต้องค์ประกอบเดียวกัน (รัตนะ บัวสนธ์, 2551 อ้างถึงในเอี่ยมพร หลิวเจริญ, 2555) เมื่อได้คำหลักแล้ว คณะผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์ของคำหลักโดยใช้แนวคิดการสร้างความสัมพันธ์ของ Spradley (1979 cited in Onwuegbuzie, Leech, and Collins, 2012) จากนั้น จึงได้สร้างข้อสรุปผลการวิจัย โดยพิจารณาจากการสร้างความสัมพันธ์

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์คำหลักโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างข้อสรุปจากผลการวิจัยต่าง ๆ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการปรับเปลี่ยนชีวิตวิถีใหม่ของคนทั้งในด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการทำงาน การเรียน และธุรกิจ เพื่อรับมือกับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งจะส่งผลดีทั้งทางตรงและทางอ้อมในการเผชิญเหตุการณ์วิกฤติในชีวิตได้ นอกจากนี้ ยังเป็นมิติใหม่ของการวิจัยเชิงเอกสารที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบและได้ข้อสรุปที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างข้อสรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19

วิธีดำเนินการวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยการวิเคราะห์คำหลัก (Domain analysis) คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์วิธีการวิเคราะห์คำหลักของ Spradley (1979 cited in Onwuegbuzie, Leech, and Collins, 2012) มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การคัดสรรงานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 จากฐานข้อมูล Thai Journal Online ซึ่งผู้วิจัยเลือกฐานข้อมูล Thai Journal Online เนื่องจากว่าเป็น

ฐานข้อมูลที่รวบรวมงานวิจัยที่มีคุณภาพและผ่านการตรวจสอบจากบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ที่เผยแพร่ภายในระยะเวลา 5 ปี คือ ระหว่างปี พ.ศ. 2563-2567 จำนวน 10 เรื่อง ดังนี้

1. พระศรีสุวงศ์ สิริภทโท (ตรีวิเศษศรี) (2563) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การป้องกันสภาวะซึมเศร้าเพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตในสถานการณ์โควิด -19 ตามหลักอริยสัจ 4”
2. พระครูวิโรจน์กาญจนเขต, พระเมธีปริยัติวิบูล, พระครูปลัดสุวัฒน์ สุวฑฒโน} พระสมุห์สมโภชน์ อินวิริโย และพระครูศรีธรรมวารารณ (2564) ได้ทำวิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมของ (บวร) ในการจัดทำแผนเพื่อพัฒนาฐานวิถีชีวิตใหม่ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี”
3. จุลศักดิ์ ชาญณรงค์ (2564) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อดูแลสุขภาพในช่วงวิกฤติโควิด-19”
4. ณัชปภา โพธิ์พุ่ม, พระครูสาธุกิจโกศล, พระวิซาร์ อาทโร และประดิษฐ์ ชื่นบาน (2565) ได้ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาตนในวิกฤตสถานการณ์โควิด-19 ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์”
5. พระวิมาน คมภีรปญโญ, พระครูโพธิธรรมานุศาสน์, พระครูพิศาลโพธิธรรม และชาญชัย เพียงแก้ว (2565) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธในสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด 19 ของพระสงฆ์อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”
6. สิริพร ครองชีพ และพระสุทธิสารเมธี (2566) ได้ทำวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด-19”
7. ณัฐธินันท์ ศุภรสิงห์ และณัฐพร ไช้มุก (2566) ได้ทำวิจัยเรื่อง “บทบาทของพุทธมนต์ต่อการทำน้มนต์: กรณีศึกษาบทสวดรัตนสูตรในช่วงโควิด-19”
8. พระครูวินัยธรรมอดมชัย ตวฑฒ (อวยพร) (2566) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ในช่วงการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักพุทธธรรม”
9. ศุภรกาญจน์ ธนิกกุล, พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินนโท และประสิทธิ์ แก้วศรี (2566) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างความสุขตามหลักจิตวิทยาแนวพุทธของผู้สูงอายุในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19”
10. ณัฐธนาถ ศรีเลิศ, พระปิฎกโกศล และพระครูธรรมธรรไพบุลย์ ญาณวิบูล (2567) ได้ทำวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการจัดการความเสี่ยงในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ของหน่วยงานด้านสาธารณสุขในจังหวัดราชบุรี”

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์คุณลักษณะงานวิจัย ดัดแปลงแบบประเมินมาจาก กัตติกา ธนะขว้าง จิราพร เกศพิชญวัฒนา และชนกพร จิตปัญญา (2553) ซึ่งประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะทั่วไปของ

งานวิจัย ได้แก่ ปีที่ทำวิจัย สถาบันอุดมศึกษา และสถานภาพของผู้ทำวิจัย และด้านวิธีวิทยาการวิจัย ได้แก่ กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูล และประเภทงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 จัดกลุ่มค่าตามคุณลักษณะของงานวิจัย แปลงเป็นตัวเลข และนำเสนอในรูปแบบของความถี่ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ช่วยในการนับจำนวนค่า

ขั้นตอนที่ 4 สร้างข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาผลการวิจัย โดยการโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผลการวิจัยโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เทคนิคการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลของ Patton (1990 อ้างถึงใน วรลักษณ์ ชูกำเนิด, เอกรินทร์ สังข์ทอง และชวลิต เกิดทรัพย์, 2557) ได้ 3 ชั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 อ่านผลการวิจัยอย่างละเอียดจนเข้าใจประเด็นหลัก ๆ

ขั้นที่ 2 แยกข้อมูลเป็นหมวดหมู่และให้รหัส

ขั้นที่ 3 เชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล

ผลการวิจัย

1. คุณลักษณะทั่วไปของงานวิจัย พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 มีจำนวน 10 เรื่อง ปีที่ทำวิจัยส่วนใหญ่ อยู่ในปี พ.ศ. 2566 โดยให้ความสนใจศึกษาผู้ให้ข้อมูลที่เป็นพระสงฆ์เท่ากับประชาชน ประเภทงานวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์ และสนทนากลุ่มย่อย และกลุ่มที่ให้ความสนใจในการศึกษา คือ นักศึกษาในสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ส่วนกลาง ดังตารางที่ 1

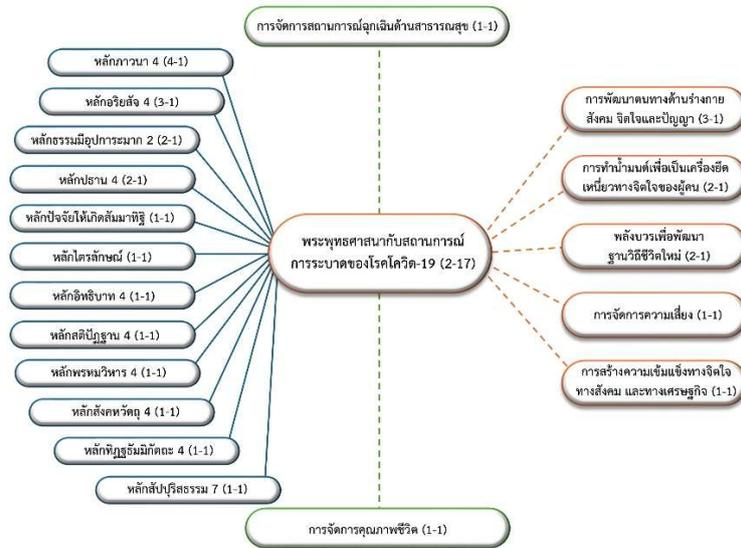
ตารางที่ 1 แสดงคุณลักษณะทั่วไปของงานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์ การระบาดของโรคโควิด-19

	คุณลักษณะงานวิจัย	จำนวน (เรื่อง)
ปีที่ทำวิจัย	2563	1
	2564	2
	2565	2
	2566	4
	2567	1
กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูล	พระสงฆ์	7
	ประชาชน	7
ประเภทงานวิจัย	เชิงคุณภาพ	9
	เชิงปริมาณ	-
	แบบผสมวิธี	1

คุณลักษณะงานวิจัย		จำนวน (เรื่อง)
สถานภาพผู้วิจัย	นักศึกษา	6
	อาจารย์	4
เครื่องมือวิจัย	เอกสาร	3
	แบบสอบถาม	1
	แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์การณ์ และสนทนากลุ่มย่อย	6
สถาบัน	มหาวิทยาลัยนครพนม	1
	มหาวิทยาลัยนเรศวร	1
	มหาวิทยาลัยมหามกุฏฯ ส่วนกลาง	1
	มหาวิทยาลัยมหามกุฏฯ วิทยาเขตสุรินทร์	1
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ ส่วนกลาง	3
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาเขตสุรินทร์	1
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	1
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	1

2. การสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ คือ 1) การพัฒนาตนทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา (3) 2) การทำน้ามนต์เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คน (2) 3) พลังบวรเพื่อพัฒนาฐานวิถีชีวิตใหม่ (2) 4) การจัดการความเสี่ยง (1) และ 5) การสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ (1) ดังนั้น พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เป็นส่วนย่อยของการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุข ประกอบด้วย 1) การคัดกรองและเฝ้าระวังผู้ป่วยในสถานพยาบาลและชุมชน 2) การดูแลรักษาผู้ป่วยและป้องกันการติดเชื้อ 3) การติดตามผู้สัมผัสโรคและควบคุมการระบาดในชุมชน 4. การสื่อสารความเสี่ยง 5. การใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมาย และ 6. การประสานงานและจัดการข้อมูล เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ และการจัดการคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย 1) มีสุขภาพกายและใจที่ดี 2) มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่พอเพียง 3) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี 4) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น ๆ และกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม และ 5) มีโอกาสเข้าถึงบริการพื้นฐานที่จำเป็นต่าง ๆ เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล การนันทนาการ เป็นต้น นอกจากนี้ พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 มีความสัมพันธ์กับปัจจัย 12 ประการ ได้แก่ 1) หลักภาวนา 4 (4) 2) หลักอริยสัจ 4 (3) 3) หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 (2) 4) หลักปธาน 4 (2) 5) หลักปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ (1) 6) หลักไตรลักษณ์ (1) 7) หลักอิทธิบาท 4 (1) 8) หลักสติปัฏฐาน 4 (1) 9) หลักพรหมวิหาร 4 (2) 10) หลักสังคหวัตถุ 4 (1) 11) หลักทิวฐัมมิกัตถะ 4 (1) และ 12) หลักสัพปุริสธรรม 7 (1) ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบและความสัมพันธ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19

หมายเหตุ : เลขตัวหน้า หมายถึง ความถี่ของการถูกลงรหัส (Code) เลขตัวหลัง หมายถึง ความถี่ของความเกี่ยวข้องกับการลงรหัสอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 {2, 17} อธิบายว่า การลงรหัส “พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19” จำนวน 2 ครั้ง และมีความเกี่ยวข้องกับการรหัสอื่น ๆ 17 รหัส ได้แก่ องค์ประกอบหลัก 5 รหัส เป็นส่วนหนึ่งของรหัสหลัก 2 รหัส ซึ่งเป็นความเข้มข้นหรือความถี่ของการลงรหัส (Grounded) และมีความเกี่ยวเนื่องกับรหัสอื่น ๆ อีก 12 รหัส (Density)

อภิปรายผลการวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 พบว่าเป็นเรื่องที่คนในสังคมจำเป็นต้องพัฒนาตนทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญาแบบองค์รวม โดยที่พลังบวรคือ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และหน่วยงานภาครัฐ ร่วมมือกันเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อดำเนินชีวิตในวิถีใหม่ได้อย่างปกติสุข ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า การระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นโรคอุบัติใหม่ ได้สร้างความวิตกกังวลเกิดเป็นความทุกข์ทั้งทางสุขภาพ สังคมและเศรษฐกิจแก่คนในสังคมในวงกว้าง แม้ว่าพลังบวรคือ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และหน่วยงานภาครัฐ จะได้ร่วมมือกันเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นก็ตาม จึงจำเป็นที่รัฐบาลซึ่งมีบทบาทหน้าที่การปกป้องคุ้มครองและดูแลคนในประเทศ ต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และพยายามทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบทางสุขภาพ สังคมและเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุขเพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19 ฉบับที่ 1 (กระทรวงสาธารณสุข, 2563) กล่าวไว้ว่า กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโร

นา 2019 เป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 และต่อมาเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2563 นายกรัฐมนตรีได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 และวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2563 ได้ประกาศข้อกำหนดตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1) โดยได้ออกข้อกำหนดและข้อปฏิบัติแก่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินให้ยุติลงได้โดยเร็วและป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงมากขึ้น และซึ่งไม่เป็นไปในทางเดียวเดียวกับพระบัญญัติ คุตตสีโล (อนุราช), ปัญญา คล้ายเดช และไพฑูริย์ มาเมือง (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของรัฐต่อการแก้ไขปัญหาต่อการระบาดของโรคโควิด-19 ในชุมชนศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัย พบว่า ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ประชาชนได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ โดยที่มีรายได้ลดลง การใช้จ่ายใช้สอยเพิ่มขึ้น ตกงาน ภาระหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบมากขึ้น เงินออมลดลง มีผลกระทบต่อผู้มีรายได้น้อย และกลุ่มเปราะบางเป็นอย่างมาก ผู้ประกอบการก็ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นสวนทางกับรายได้ที่ลดลง

มีข้อค้นพบอีก คือ พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เป็นส่วนย่อยของการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุข ทั้งนี้ก็ปรายผลได้ว่า สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้พระพุทธศาสนาทั้งในส่วนศาสนบุคคลคือพระภิกษุ และหลักพุทธธรรมได้เข้ามาเยียวยา เพื่อบรรเทาความทุกข์ทางร่างกายและจิตใจของคนในสังคมได้ในระดับหนึ่ง แต่การรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินทางสาธารณสุข เพื่อป้องกันความเสี่ยงและการสูญเสียชีวิต จำเป็นต้องมีทำให้เป็นกระบวนการและขั้นตอน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่สุขภาพทั้งระบบของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับ ญัตติพงษ์ เที่ยงกุล, พิษณุพร สายคำทอน, สุพัตรา จันทร์แก้ว, สุภาภรณ์ วงธิ และ ยุทธนา แยกคาย (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุขในการรับมือโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ภายใต้แนวคิด 6 องค์ประกอบของระบบสุขภาพ : กรณีศึกษาอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย” ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุขในการรับมือโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ภายใต้ระบบสุขภาพระดับอำเภอโดยกลไกคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ ได้แก่ การบริการสุขภาพกำลังคนด้านสุขภาพ ระบบสารสนเทศด้านสุขภาพ การเข้าถึงยาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็น การเงินการคลังด้านสุขภาพ และภาวะผู้นำและธรรมาภิบาล ซึ่งมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเฝ้าระวัง ป้องกัน ควบคุม และรักษาโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ยังมีข้อค้นพบอีกคือ พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เป็นส่วนย่อยของการจัดการคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ก็ปรายผลได้ว่า สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ได้สร้างความวิตกกังวลต่อการปรับตัวแก่คนในสังคม ซึ่งต้องดำเนินชีวิตอย่างใหม่ภายใต้หลักมาตรฐานใหม่ที่ไม่คุ้นเคย โดยต้องใช้แนวทางใหม่ ประกอบด้วย การใช้เทคโนโลยี และอินเทอร์เน็ต การเว้นระยะห่างทางสังคม การดูแลใส่ใจสุขภาพทั้งตนเองและคนรอบข้าง ตลอดจนกระทั่งการสร้างสมดุลชีวิตทั้งส่วนตัว การงาน และสังคม เป็นการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับ ทนงศักดิ์ แสงสว่าง วัฒนะ, ณิชนนท์ ศิริไสยาสน์ และโชติ บดีรัฐ (2563) ได้เขียนไว้ในบทความวิชาการเรื่อง “New Normal”

วิถีชีวิตใหม่และการปรับตัวของคนไทยหลังโควิด-19: การงาน การเรียน และธุรกิจ” ว่า เนื่องจากไวรัสโควิด-19 มีการแพร่ระบาดไปทั่วโลก การใช้ชีวิตภายใต้สถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ในประเทศไทย จำเป็นต้องมีปรับตัวและการป้องกันตนเองไม่ให้แพร่เชื้อให้ผู้อื่น ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ดังนั้น คนไทยต้องปรับพฤติกรรมการใช้ชีวิต คือ ไม่ออกจากบ้าน สั่งอาหารผ่านเดลิเวอรี่ จับจ่ายอย่างระมัดระวัง ทำงานอยู่ที่บ้าน ใช้สื่อออนไลน์ในการสื่อสารระหว่างกัน ทำให้การงาน การเรียน และธุรกิจ ต้องปรับตัว ในด้านการงาน พนักงานต้องปรับเปลี่ยนการทำงานโดยทำที่บ้าน และใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารการทำงานไม่ว่าจะเป็นการประชุมผ่าน Zoom Application และการทำงานร่วมกับทุกคนในองค์กรผ่าน Google Doc ในด้านการเรียน นักเรียนต้องเปลี่ยนรูปแบบเป็นการเรียนผ่านระบบออนไลน์แทน เพื่อไม่ให้เกิดการเรียนต้องหยุดชะงักลง ภาครัฐและเอกชนต้องร่วมมือกันพัฒนาช่องทางการเรียนรู้แบบใหม่ สร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ชั่วคราว เพื่อแก้ปัญหาในช่วงเวลาวิกฤติแบบนี้ ส่วนในด้านธุรกิจ พบว่า กลุ่มธุรกิจต่าง ๆ หันมาสนใจการทำตลาดออนไลน์มากขึ้น และใช้เทคโนโลยีให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อให้ธุรกิจมีรายได้และดูแลพนักงานต่อไป จึงก่อให้เกิดวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) และการปรับตัวทั้งด้านการงาน ด้านการเรียน และด้านธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

นอกจากนั้น พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 มีความสัมพันธ์กับปัจจัย ได้แก่ หลักภavana 4 หลักอริยสัจ 4 หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 หลักปธาน 4 หลักปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ หลักไตรลักษณ์ หลักอิทธิบาท 4 หลักสติปัฏฐาน 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักทิวฐฐธัมมิกัตถะ 4 และหลักสัปปริสธรรม 7 ทั้งนี้ก็ปรากฏผลได้ว่า สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้คนในสังคมได้เผชิญกับโรคอุบัติใหม่ ยังไม่มียารักษาที่เฉพาะอย่างปัจจุบันทันด่วน ได้สร้างความวิตกกังวลทางอารมณ์และจิตใจ พยายามหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก โดยมีหลักพุทธธรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหลักการสำคัญ เป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้องงามบรรลุประโยชน์สุข เป็นหลักที่ส่งเสริมชีวิตที่ตีร่วมกัน ได้เป็นเครื่องช่วยให้มองสถานการณ์นี้ด้วยจิตใจที่เข้มแข็งและเปิดกว้าง ไม่ตื่นตระหนกตกใจ และยอมรับตามหลักเหตุและผล ซึ่งสอดคล้องกับ ญัฐหทัย นิรติศัย พระมหาสุรไกร ชินพุทธสิริ กฤติกา ชนะกุล และปริญญา ตริธัญญา (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในช่วงสถานการณ์การระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา COVID-19 ของนักศึกษาสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา” ผลการวิจัย พบว่า 1) หลักพุทธธรรมที่ผู้ให้ข้อมูลนำมาใช้ในช่วงสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา COVID-19 ได้แก่ หลักความไม่ประมาท สติ สัทธา และปัญญา 2) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม (ภavana 4) ได้แก่ ด้านกายภาวนา ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากจะมีการดูแลสุขภาพตนเองเป็นอย่างดีตามมาตรฐานสุขเพื่อป้องกันการติดหรือแพร่เชื้อโรค ด้านศีลภาวนา ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากสามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ทางรัฐบาลหรือกระทรวงสาธารณสุขได้อย่างเคร่งครัด ด้านจิตภาวนา ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากสามารถจัดการกับภาวะตื่นตระหนกของตนเองได้ ด้านปัญญาภาวนา ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากสามารถนำความรู้มาปรับประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงได้ และ 3) การเสนอการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม มีดังนี้ (1) ไม่ตื่นตระหนกจนเกินไป ควรตั้งสติ และรักษาตามคำแนะนำของแพทย์ (2) ควรนำหลักธรรมมาใช้เมื่อเจอสถานการณ์ที่ทำให้ตื่นตระหนก (3) การเจ็บป่วยทางร่างกายส่งผลกระทบต่อจิตใจหากทุกคนการมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิตจะ

ช่วยให้สามารถก้าวผ่านปัญหาที่เกิดขึ้น (4) เวลาที่มีปัญหาหรือหาทางออกไม่ได้เมื่อนึกถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะช่วยทำให้มีกำลังใจและมีหลักในชีวิต ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า ผลการศึกษางานวิจัยมีหลักพุทธธรรม รวม 12 ประการ แต่งานวิจัยที่นำมาสนับสนุนมีหลักพุทธธรรมเพียง 4 ประการ แต่กระนั้น หลักพุทธธรรมที่สำคัญซึ่งช่วยให้มองสถานการณ์นี้ด้วยจิตใจที่เข้มแข็งและเปิดกว้าง ไม่ตื่นตระหนกตกใจก็คือสติและปัญญาเช่นเดียวกัน

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์งานวิจัยสามารถพัฒนาเป็น “โมเดลพุทธบูรณาการเพื่อการจัดการวิกฤตโรคโควิด-19 (BIM-COVID Model)” (Buddhist Integrated Model for COVID-19 Crisis Management (BIM-COVID Model) เป็นรูปแบบการจัดการภาวะวิกฤตที่เกิดจากการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการผสมหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์การจัดการสมัยใหม่ เพื่อสร้างแนวทางการรับมือที่ครอบคลุมทั้งมิติกายภาพและจิตใจ ประกอบด้วย 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับฐานรากคือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 12 ประการ ทำหน้าที่เป็นทุนทางจิตวิญญาณ
2. ระดับกระบวนการคือกลไกการจัดการ 5 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาตน การยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พลังบวร การจัดการความเสี่ยง และการเสริมพลังชุมชน
3. ระดับผลลัพธ์คือการสร้างคุณภาพชีวิต ความเข้มแข็ง และความสามารถในการปรับตัวของสังคมในภาวะวิกฤตด้านสาธารณสุข

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบ (Fact Findings) จากการวิจัยและการอภิปรายผลดังกล่าวมาแล้ว สามารถสรุปผลเป็นข้อเสนอแนะ โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย พบว่า พระพุทธศาสนากับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 พบว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาตนทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญา เป็นการแสดงถึงว่า ภาครัฐจึงควรมีนโยบายรณรงค์ให้ประชาชนรักษาสุขภาพทั้ง 4 ด้านให้เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล เพื่อเป็นการรับมือป้องกันความเสี่ยงและการสูญเสียชีวิตจากสถานการณ์ฉุกเฉินทางสาธารณสุข

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

ผลจากการวิจัย พบว่า หลักพุทธธรรมที่เป็นเครื่องช่วยให้มองสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 นี้ด้วยจิตใจที่เข้มแข็งและเปิดกว้าง ไม่ตื่นตระหนกตกใจ มีเป็นอันมากและหลากหลาย เป็นการแสดงถึงว่า พระภิกษุที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงควรดำเนินงานเผยแผ่หลักพุทธธรรมทั้งที่เป็นหลักการสำคัญเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้องกามบรรลุประโยชน์สุข และเป็นหลักที่ส่งเสริมชีวิตที่ตีร่วมกันในยามปกติไป

ด้วย เพื่อจะได้ฝึกฝนจิตใจเพื่อจะได้รับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินทางสาธารณสุขในขณะที่เกิดขึ้นจริงได้อย่างไม่
ตื่นตระหนกตกใจจนเกินไป

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

จากผลการวิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย ดังนี้

- 1) ควรวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาตนเองทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจและปัญญาในวิถีใหม่
- 2) ควรวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังบวรเพื่อรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินทางสาธารณสุข
- 3) ควรวิจัยเกี่ยวกับการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุขตามแนวพระพุทธศาสนา
- 4) ควรวิจัยเกี่ยวกับการจัดการคุณภาพชีวิตเพื่อการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก
- 5) ควรวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมมีอุปการะมาก 2 เพื่อไม่ให้ตื่นตระหนกในสถานการณ์ฉุกเฉิน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข. (2563). *แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข เพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19*
ในข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์
ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1). นนทบุรี: บริษัท ทีเอส อินเทอร์เน็ต จำกัด.
- กัตติกา ธนะขว้าง จิราพร เกศพิชญวัฒนา และชนกพร จิตปัญญา. (2553). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรม
ส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ: การวิเคราะห์อภิมาน. *Journal of Nurse Science*, 28(3), 60-68.
- งานโรคติดต่อกลุ่มพัฒนาวิชาการโรคติดต่ออุบัติใหม่. (18 สิงหาคม 2564). *สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา
2019 (COVID-19) มาตรการสาธารณสุข และปัญหาอุปสรรคการป้องกันควบคุมโรคในผู้เดินทาง.*
<https://ddc.moph.go.th/>.
- จุลศักดิ์ ชาญณรงค์. (2564). แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อดูแลสุขภาพในช่วงวิกฤติโควิด-19.
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, 11(2), 317-327.
- ณัชปภา โพธิ์พุ่ม, พระครูสาธุกิจโกศล, พระวิหาร อาทโร และประดิษฐ์ ชื่นบาน. (2565). รูปแบบการพัฒนา
ตนในวิกฤตสถานการณ์โควิด-19 ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์. *วารสาร
บัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 9(3), 268-278.
- ณัฐนาถ ศรีเลิศ, พระปฏิภนโกศล และพระครูธรรมธรไพบูลย์ ญาณวิบูล. (2567). พุทธวิถีการจัดการความ
เสี่ยงในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ของหน่วยงานด้านสาธารณสุข ในจังหวัดราชบุรี.
วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(7), 298-307.
- ณัฐณินทร์ ศุภรสิงห์ และณัฐพร ไข่มุก. (2566). บทบาทของพุทธมนต์ต่อการทำน้มนต์ : กรณีศึกษาบทสวด
รัตนสูตรในช่วงโควิด-19. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 7(12), 237-247.
- ณัฐพงษ์ เที่ยงกุล, พิชณนพร สายคำทอน, สุพัตรา จันทร์แก้ว, สุภาภรณ์ วงธิ และ ยุทธนา แยกคาย. (2566).
การถอดบทเรียนการบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุขในการรับมือโรคติดเชื้อไวรัส

- โคโรนา 2019 ภายใต้แนวคิด 6 องค์ประกอบของระบบสุขภาพ : กรณีศึกษาอำเภอสุวรรณโคสิน จังหวัดสุโขทัย. *วารสารวิชาการป้องกันควบคุมโรค สคร. 2* พิษณุโลก, 10(2), 1-14.
- ณัฐหทัย นีรติศัย, พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, กฤติกา ชนะกุล และปริญญา ตรีธัญญา (2566). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในช่วงสถานการณ์การระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา COVID-19 ของนักศึกษา สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา. *วารสารมณีเชษฐาราม วัตถุประสงค์*, 5(2), 77-96.
- ทองศักดิ์ แสงสว่างวัฒนะ, ณิชนันท์ ศิริไสยาสน์ และโชติ บดีรัฐ. (2563). “New Normal” วิถีชีวิตใหม่และการปรับตัวของคนไทยหลังโควิด-19 : การงาน การเรียน และธุรกิจ”. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4 (3), 371-386.
- พระครูวินัยธรอุดมชัย ตูฑูโฒ (อวยพร). (2566). การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ในช่วงการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักพุทธธรรม. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 8(1), 251-264.
- พระครูวิโรจน์กาญจนเขต, พระเมธีปริยัติวิบูล, พระครูปลัดสุวัฒน์ สุวฑฒโน, พระสมุห์สมโภชน์ อินวิริโย และพระครูศรีธรรมวรารณ. (2564). กระบวนการมีส่วนร่วมของ (บวร) ในการจัดทำแผนเพื่อพัฒนาฐานวิถีชีวิตใหม่ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารมหาจุฬานาครทรรค*, 8 (4), 344-360.
- พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). (2551). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิตพฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระปัญญวัฒน์ คุตตสีโล (อโนราช), ปัญญา คล้ายเดช และไพฑูริย์ มาเมือง. (2566). บทบาทของรัฐต่อการแก้ไขปัญหาต่อการระบาดของโรคโควิด-19 ในชุมชนศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม*, 10(2), 25-36.
- พระวิมาน คมภีรปณโญ, พระครูโพธิธรรมานุศาสน์, พระครูพิศาลโพธิธรรม และชาญชัย เพียงแก้ว. (2565). แนวทางการส่งเสริมสุขภาพเชิงพุทธในสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด 19 ของพระสงฆ์อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 7(2), 285-299.
- พระศรีสุวงศ์ สิริภทโท (ตรีวิเศษศรี). (2563). การป้องกันสภาวะซึมเศร้าเพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตในสถานการณ์โควิด -19 ตามหลักอริยสัจ 4. *วารสารวิชาการลirinธปริทรรศน์*, 21(2), 134-146.
- วรลักษณ์ ชูกำเนิด, เอกรินทร์ สังข์ทอง และชวลิต เกิดทรัพย์. (2557). รูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพครูสู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 บริบทโรงเรียนในประเทศไทย. *วารสารหาดใหญ่วิชาการ*, 12(2), 123-134.
- ศุภรกาญจน์ ธนิกกุล, พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโน และประสิทธิ์ แก้วศรี. (2566). แนวทางการเสริมสร้างความสุขตามหลักจิตวิทยาแนวพุทธของผู้สูงอายุในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, 6(3), 192-202.
- สถาบันป้องกันควบคุมโรคเขตเมือง กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (17 มิถุนายน 2567). *สรุปรายงานเหตุการณ์ที่สำคัญทางระบาดวิทยา 2566*. <https://ddc.moph.go.th/>.

- สิริพร ครองชีพ และพระสุทธิสารเมธี. (2566). บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด-19. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 8(2), 324-344.
- อัจฉริยา พ่วงแก้ว. (2561). พัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์: มุมมองของพระสงฆ์. *วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ*, 12(1), 81.
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2555). เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. *วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 17(1), 17-29.
- Onwuegbuzie, Leech, and Collins. (2012). Qualitative Analysis Techniques for the Review of the Literature. *The Qualitative Report*, 17(56), 17-20.